

перекося, що дісталися у спадок од командно-адміністративної системи, у вітчизняній промисловості є певні передумови для швидкого впровадження нової ідеології. Нова ідеологія може ефективно співіснувати зі старою в рамках одного підприємства, і в цьому полягають гарантії відсутності потрясінь у її впровадженні, а це дозволяє домогтися стабільності виробничої системи за значних впливів з боку зовнішнього середовища, а також вона примушує підприємства впроваджувати найбільш прогресивні технологічні, організаційні й управлінські рішення та забезпечує стійке становище підприємства на ринку за рахунок значного збільшення його конкурентоспроможності.

Література

1. Зозульов О., Базь М., Царьова Т. Маркетинг як основа інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств // Маркетинг в Україні. — 2007. — № 4. — С. 33—41.
2. К. В. Clark, Т. Fujimoto, *Product Development Performance: Strategy, Organization and Management in the World Auto Industry*. Boston: Harvard Business School Press, 1991. — 432 p.
3. U. E. Gattiker, *Technology Management in Organizations*. Newbury Park: Sage Publications, 1990.
4. R. D. Dewar, J. E. Dutton, «The Adoption of Radical and Incremental Innovations: An Empirical Analysis». *Management Science*, vol. 32, No. 11 (1986), 1422-1433.
5. Т. Н. Davenport, J. E. Short, «The New Industrial Engineering: Information Technology and Business Process Redesign». *Sloan Management Review* (Summer 1990), pp. 11-27.
6. С. А. Bartlett, S. Ghoshal, *Managing Across Borders: The Transnational Solution*. Boston: Harvard Business School Press, 1989.
7. Звіт Фонду державного майна України про виконання Державної програми приватизації у 2006 році // <http://www.spfu.gov.ua/ukr/reports/spfu/200612.pdf>.
8. Т. Copeland, Т. Roller, J. Murrin, *Valuation: Measuring and Managing the Value of Companies*. New York: John Wiley, 1990.
9. Портер Е. Майкл Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов/ Майкл Е. Портер; Пер. с англ. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. — 454 с.
10. J. Todd, *World-Class Manufacturing*. London: McGraw-Hill, 1995.
11. R. M. Kanter, *World Class: Thriving Locally in the Global Economy*. New York: Simon & Schuster, 1995.

Надійшла до редакції: 23.01.2008

УДК 339.9:330

Я. М. Столярчук, канд. екон. наук, доц.,
кафедра міжнародної економіки
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ГЛОБАЛЬНІ ІНСТИТУТИ РЕГУЛЮВАННЯ НЕРІВНОМІРНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН СВІТУ

Стаття присвячена дослідженню механізмів та інструментів регулювання диспропорцій соціального розвитку на країновому, регіональному та корпоративному рівнях. Здійснено оцінку ефективності діяльності глобальних інститутів соціального регулювання з погляду пом'якшення соціальної нерівності між країнами та регіонами світу і формування ефективної моделі соціально-орієнтованої економіки за умов глобальних трансформацій.

Ключові слова: нерівномірність соціального розвитку, соціальна асиметрія, соціалізація економіки, соціальне регулювання, ООН, Цілі розвитку тисячоліття, Міжнародна організація праці, Всесвітня комісія із соціальних аспектів глобалізації, Європейська соціальна хартія, структурні фонди ЄС.

Глибокі трансформації, яких зазнає капіталістична економіка на старті XXI ст. під впливом докорінних змін у технологічному базисі суспільства, радикальних інноваційних зрушень у суспільному виробництві, урізноманітнення типів і форм економічної власності, динамізації процесів нагромадження капіталу та появою нових видів трудової діяльності, суттєво модернізують соціальні відносини та соціальне середовище, в якому перебуває людина, нерідко викликаючи поглиблення соціальної нерівності на країновому та регіональному рівнях та загрожуючи існуванню соціального порядку епохи постіндустріалізму. За таких умов формування країнами ефективної моделі соціально-орієнтованої економіки та забезпечення на цій основі якісного національного економічного розвитку потребують постійного вдосконалення національних, міждержавних і глобальних механізмів соціального регулювання.

Актуальність даної проблеми набуває особливого значення з урахуванням нинішньої глобальної фінансової кризи та розгортання світової економічної рецесії, котрі суттєво обмежують національні грошові ресурси для підтримання належного соціального статусу найменш забезпечених верств населення, підривають стабільність середнього класу та генерують ризики для сталого розвитку світового соціуму загалом. За таких умов суттєво зростає роль національних урядів у забезпеченні належного рівня соціального захисту громадян та дотриманні основних соціальних прав і свобод. Водночас реформування нинішніх та формування нових інститутів глобального соціального менеджменту також можуть стати ефективним інструментом пом'якшення соціальних диспропорцій у світовому господарстві.

Теоретичні основи соціалізації національних економік країн світу, глобалізаційні детермінанти їх соціальної поляризації, кількісні й якісні параметри країнових та внутрішньо-регіональних соціальних диференціацій знайшли своє відображення у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених: Ф. Бургіньона, С. Бусолетті, С. Бхалли, О. Білоруса, Д. Белла, Ю. Борка, Б. Гослінга, С. Даллерба, Р. Еспості, Ю. Зайцева, М. Згуровського, А. Колота, Дж. Ле Галло, Е. Лібанової, Д. Лук'яненка, А. Меддісона, Ф. Мола, А. Поручника, Л. Прітчета, П. Рабіновича, А. Родгігеса-Поуса, С. Сіденко, Дж. Стігліца, О. Суховського, Т. Хагена, А. Філіпенка, У. Фратесі та ін. Разом з тим, потребують розробки питання, пов'язані з дослідженням інституційних засад соціалізації національних економік, узагальненням механізмів регулювання соціальних диспропорцій на національному, міждержавному та субрегіональному рівнях, а також оцінкою ефективності діяльності глобальних інститутів управління соціальними дисбалансами у світі. Це і стало метою статті, джерельною та статистичною базою якої є роботи зарубіжних і вітчизняних учених з проблем соціальних диспропорцій економічного розвитку, а також офіційні публікації міжнародних організацій.

Серед глобальних інститутів регулювання соціальних асиметрій провідна роль на сьогодні належить Організації Об'єднаних Націй, яка являє собою історично перший інститут забезпечення широкого політичного співробітництва країн з метою підтримання миру й безпеки, сприяння економічному і соціальному прогресу всіх народів. Невипадково, що саме ООН є найбільш представницьким форумом для міждержавних дискусій щодо розв'язання актуальних соціальних проблем людства і сприяння соціальній безпеці країн. У цілому, сам факт заснування ООН послужив фундаментальним базисом і каталізатором для активної діяльності урядів держав у справі розробки та прийняття національних і міжнародних нормативних актів, що регламентують мінімальні соціальні стандарти в країнах, дотримання базових прав і свобод людини загалом, а це, безперечно, стало першим кроком до соціалізації глобального економічного середовища.

Уперше їх широке міжнародне правове закріплення відбулося 10 грудня 1948 р. — з прийняттям Генеральною Асамблеєю ООН Всезагальної декларації прав людини. За оцінками фахівців, прийняття Декларації започаткувало формування нової,

«праволюднної» галузі міжнародного права, специфіка якої полягає у тому, що її норми не тільки встановлюють обов'язки держав, а й відображають основоположні права та свободи, які належать фізичним особам і можуть захищатися ними за посередництвом певних міжнародно-правових засобів [10]. Зокрема, 25-та ст. Всезагальної декларації прав людини проголошує: «Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який потрібний для підтримання здоров'я її самої та її сім'ї». Цим самим, міжнародною спільнотою було імplementовано головний соціальний стандарт, або інститут світового значення, забезпечення якого покладалося на цілісну організаційно-функціональну систему ООН.

Повномасштабна реалізація права людини на отримання належної якості життя, соціальну підтримку і соціальний захист, а в результаті й регулювання соціальних асиметрій глобального масштабу в системі ООН делегована практично всім її функціональним органам, передусім найвищим інституціям — Генеральній Асамблеї та Економічній і Соціальній Раді ООН (ЕКОСОП). Перша, як відомо, являє собою головну політичну консультативну структуру Організації Об'єднаних Націй, де кожна держава наділена правом голосу, а друга — головний орган з координації економічної та соціальної діяльності ООН і її спеціалізованих установ. Важливість останнього засвідчує той факт, що на нього припадає майже 70 % усіх бюджетних ресурсів, а також персоналу ООН.

Істотного значення набувають функціональні комісії та комітети ЕКОСОП, зокрема Комісія з народонаселення і розвитку, Комісія із соціального розвитку, Комісія сталого розвитку, Комітет з економічних, соціальних і культурних прав, а також регіональні представництва ЕКОСОП у різних частинах і регіонах світу. Відомими і дієвими є також програми, фонди і конференції ООН — Програма ООН по населених пунктах (ХАБІТАТ), Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), Програма розвитку ООН (ПРООН), Фонд Народонаселення ООН (ФН ООН), Конференція ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД), Дитячий Фонд ООН (ЮНІСЕФ), Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) тощо.

Так, достатньо диверсифікованим набором функцій соціального змісту наділена Комісія із соціального розвитку при ООН. Сучасний перелік головних повноважень цього інституту (оновлений від 1996 р.) являє собою такі напрями дій: поліпшувати уявлення світової спільноти про соціальний розвиток, зокрема шляхом обміну інформацією і досвідом; розглядати питання, які стосуються становища різних соціальних груп, зокрема здійснювати огляди відповідних програм дій ООН відносно таких груп; виявляти проблеми, що впливають на соціальний розвиток і які потребують свого невідкладного розгляду, та виносити щодо них конструктивні рекомендації; забезпечувати консультаціями і рекомендаціями діяльність ЕКОСОП з питань соціального розвитку [2]. Щорічно Комісія із соціального розвитку виносить на суд громадськості свої доповіді, у яких систематизовано подаються актуальні питання і проблеми соціального розвитку світу та окремих країн / регіонів.

Без сумніву, важлива роль у функціональній та організаційній структурі ООН відводиться й іншим напрямам діяльності, покликаним скорочувати соціальні диспропорції між людьми і країнами, сприяючи тим самим всезагальному соціальному прогресу. Серед них варто відзначити такі види активності, програми, допоміжні та спеціалізовані заклади ООН:

— облік і вирішення проблем гендерної проблематики (покладається на Комісію зі становища жінок, Фонд ООН для розвитку в інтересах жінок, «Пекінську платформу дій» від 1995 р.);

— боротьба з голодом (Продовольча і сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй, Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку, Всесвітня продовольча програма);

— охорона здоров'я (Всесвітня організація охорони здоров'я, ФН ООН);

— захист прав інвалідів (Міжнародна конвенція прав інвалідів), корінних народів (Декларація ООН про права корінних народів), людей похилого віку (Декларація з проблем старіння, Міжнародний план дій із проблем старіння).

Діяльність ООН у соціальній сфері особливо активізувалася із середини 1990-х рр., про що свідчить низка ініційованих нею глобальних конференцій і проектів, наприклад, Всесвітня зустріч на найвищому рівні в інтересах соціального розвитку (Копенгаген, 1995 р.). На цій зустрічі ООН закликала держави прийняти так звану «формулу 20-20» — інституційне правило, згідно з яким урядам країн, що розвиваються, пропонувалося виділяти не менше 20 % своїх бюджетів на основні соціальні послуги, а урядам країн-донорів — асигнувати на ці цілі в інтересах слаборозвинутих країн 20 % своєї офіційної допомоги. Соціальну місію мала й проведена у 2000 р. в Женеві Двадцять четверта спеціальна сесія Генеральної Асамблеї, протягом якої відбувалася широка громадська дискусія щодо впливу сучасних глобалізаційних процесів на якість життя населення і поглиблення соціальної поляризації у світі, а також була намічена глобальна мета скорочення до 2015 р. наполовину частки населення, що проживає в умовах крайньої бідності. За результатами Спеціальної сесії, зобов'язання держав створити належні економічні, політичні, соціальні, культурні і правові умови, які сприяли б соціальному розвитку людей, та багато інших соціальних пріоритетів були скріплені у відомому міжнародному документі — Копенгагенській декларації про соціальний розвиток.

До найвідоміших на сьогодні, найрозвиненіших у функціональному та організаційному плані глобальних інституційних механізмів регулювання соціальних асиметрій, ініційованих Організацією Об'єднаних Націй, передусім варто віднести Глобальну стратегію сталого розвитку. Як відомо, узагальнення цієї концепції були зроблені всесвітніми самітами ООН у 1992 та 2002 рр. (передусім у таких ООНівських документах, як «Порядок денний на ХХІ ст.», «Ріо-де-Жанейрська декларація з навколишнього середовища і розвитку», «Йоганесбурзька декларація зі сталого розвитку») за участю понад 180 країн світу, багатьох міжнародних організацій та провідних учених. У Глобальній стратегії сталого розвитку інтегрально відображені три її головні компоненти щодо бачення майбутнього розвитку суспільства — економічна, екологічна і соціальна. Економічна компонента орієнтує світову спільноту на необхідність та нагальність оптимального використання обмежених ресурсів і застосування природо-, енерго- і матеріалоощадних технологій; екологічна — постулює твердження, що сталий розвиток має забезпечувати цілісність біологічних і фізичних природних систем та їхню життєздатність; соціальна складова орієнтована на людський розвиток, збереження стабільності суспільних і культурних систем, зменшення кількості конфліктів у суспільстві [8]. Ця стратегія стала визначальним кроком на шляху подолання соціальних асиметрій національного і (суб)регіонального рівнів. Її інформаційна, аналітична, організаційна підтримка, контроль виконання та оцінка прогресу покладаються на Комісію сталого розвитку ООН.

Свого сучасного і синтетичного відображення соціальна компонента сталого розвитку набула у так званих Цілях розвитку тисячоліття (ЦРТ), сформульованих у Декларації тисячоліття (прийнятій 189-ма країнами на Саміті тисячоліття Організації Об'єднаних Націй у вересні 2000 р.). Загальновідомо, що за результатами цього Саміту багаті та бідні країни зобов'язались зробити усе можливе для викорінення бідності, утвердження принципів людської гідності і рівності, досягнення миру, демократії та екологічної сталості. Також лідери держав домовилися консолідувати свої зусилля у справі досягнення конкретних цілей розвитку та зменшення принаймні удвічі бідності не пізніше, ніж до 2015 р.

Цілі зосереджують зусилля світового співтовариства на досягненні істотних і вимірюваних змін на краще у житті людей та включають вісім таких пунктів: ліквідація крайньої бідності і голоду; забезпечення всезагальної початкової освіти;

сприяння рівності між чоловіками і жінками та розширення прав і можливостей жінок; скорочення дитячої смертності; поліпшення охорони материнства; боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими тяжкими захворюваннями; забезпечення екологічної сталості; формування глобального партнерства з метою розвитку [3, с. 1—2]. Важливим доповненням до зазначених цілей розвитку є їхня імплементація на національному рівні в багатьох країнах (регіонах) світу, зокрема оонівські рекомендації відносно інтегрування цілей у національні стратегії розвитку країн—членів ООН. Варто зауважити, що в Україні впровадження системи ЦРТ розпочалося ще з 2000 р. після підписання Президентом України Декларації Тисячоліття ООН і подальшої її адаптації до національних умов у 2003 р. з одночасним запровадженням відповідної системи щорічного моніторингу виконання цільових завдань загальнодержавного і регіонального рівня.

На субрегіональному рівні до практичного втілення ЦРТ активно долучився Європейський Союз, ухваливши з цією метою «Оновлену стратегію сталого розвитку Європейського Союзу» (2006 р.)¹. Серед ключових і пріоритетних цілей соціального розвитку європейських країн, згідно із цією стратегією, виокремлюються такі: охорона здоров'я (сприяння підвищенню рівня охорони здоров'я на рівних умовах і посилення захисту від загроз здоров'ю); соціальна інклюзія, демографія та міграція (створення соціально орієнтованого суспільства, беручи до уваги солідарність між поколіннями та забезпечення поліпшення якості життя громадян як передумови для тривалого добробуту кожного); глобальна бідність та виклики сталого розвитку (активне сприяння сталому розвитку в усьому світі та гарантування відповідності внутрішньої і зовнішньої політики ЄС принципам глобального сталого розвитку та міжнародним зобов'язанням, у тому числі і Декларації Тисячоліття ООН) [16]. Актуалізація, уточнення та програми практичної реалізації концепції сталого розвитку Європейського Союзу відображені на державному рівні окремих країн—членів ЄС у цілій низці національних стратегій сталого розвитку.

Варто зауважити, що на колишніх теренах СРСП також розроблені і прийняті на офіційному рівні стратегії сталого розвитку субрегіонального рівня — досить відомою є прийнята у 2007 р. в Ашхабаді «Субрегіональна стратегія сталого розвитку Центральної Азії». Країнами-підписантами цієї стратегії є такі держави Центральної Азії, як Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан та Узбекистан. Документ являє собою «загальний узгоджений орієнтир центрально-азійських країн, що визначає напрями і загальні підходи до формування сприятливих політичних, правових, інституційних, економічних, інформаційних та інших умов для досягнення цілей сталого розвитку в Центральній Азії» [9]. Цільовими пріоритетами соціальної політики для забезпечення соціальної безпеки у країнах Центральної Азії у Стратегії визнано: інституційні перетворення у системі освіти, охорони здоров'я; підвищення потенціалу системи освіти; поліпшення доступу, якості та ефективності медичних послуг для населення; поліпшення інфраструктури і матеріально-технічної бази системи освіти та охорони здоров'я; поліпшення охорони материнства і дитинства; скорочення поширеності інфекційних захворювань; вдосконалення системи статистичного обліку зайнятості; стимулювання створення робочих місць на основі партнерства між державою і приватним сектором; удосконалення служб зайнятості і системи професійної підготовки населення; забезпечення якісного управління використанням трудових ресурсів і забезпечення захисту прав та інтересів трудових мігрантів в інших країнах.

Водночас, незважаючи на істотну амбітність цілей розвитку, сформульованих у Декларації тисячоліття, реальні кроки щодо їх досягнення на практиці зазнають численних перешкод як національного, так і міжнародного рівня, що, звісно, негативно позначається на перспективах їх реального втілення у життя. Загалом, хоч і ви-

¹ Базова Стратегія сталого розвитку Європейського Союзу була прийнята у Гетеборзі в 2001 р.

знається, що загальна траєкторія процесу досягнення окремих ЦРТ змінюється за планом, однак відповідний прогрес у розрізі тих чи інших регіонів світу чи країн часто є недостатнім. Про це свідчать тенденції подальшого збідніння країн, зubo-жіння їх населення, скорочення середньої тривалості життя у багатьох з них, погіршення доступу населення до освіти, глобальна продовольча криза, вкрай негативні наслідки від воєнних ситуацій, природних лих, техногенних катастроф, поширення ВІЛ/СНІД тощо. Досягнення ЦРТ, особливо в найбільш бідніших країнах світу, вкрай ускладнюється в умовах нинішньої глобальної фінансової кризи та загострення загальносвітової економічної рецесії, що вочевидь потребує більшої злагодженості світової спільноти, єднання окремих націй на шляху просування ідеї сталого розвитку, розробки нових та ефективних механізмів соціалізації економіки.

Новітнім інструментом корпоративного рівня, що призначений реагувати на сучасні соціальні виклики глобалізації, став Глобальний договір, ідея розробки і практичного втілення якого була висунута колишнім Генеральним секретарем ООН К. Ананом на Всесвітньому економічному форумі в 1999 р., а перші кроки щодо його реалізації були здійснені вже у 2000 р. Як відомо, Генсек ООН запропонував керівникам ділових кіл приєднатися до широкої міжнародної ініціативи — Глобального договору — аби консолідувати зусилля компаній, інститутів ООН, трудящих і громадянського суспільства з реалізації десяти універсальних соціальних та екологічних принципів. Ці принципи, які впливають із загальноновизнаних міжнародних документів, охоплюють життєво важливі суспільні сфери, такі, як права людини, трудові відносини, навколишнє середовище, боротьба з корупцією, та включають: зобов'язання ділових кіл підтримувати і поважати підхід, що передбачає захист міжнародних прав людини у їхніх сферах впливу; вимогу непричетності бізнесу до порушень прав людини, підтримку ним свободи асоціацій та ефективного визнання права на колективний договір, підтримку у ліквідації всіх форм примусової та обов'язкової праці, дитячої праці, дискримінації при наймі на роботу і в професійній діяльності; підтримку обережного підходу до вирішення екологічних питань та посилення екологічної відповідальності, стимулювання розробки і поширення екологічно безпечних технологій; боротьбу зі всіма проявами корупції, включаючи здирицтво і хабарництво. Таким чином, концепція Глобального договору популяризує ідею відповідального, у тому числі соціально відповідального, бізнесу, участь у якому може взяти будь-яка компанія світу за умови дотримання нею базових принципів та відповідного оновлення свого корпоративного середовища і ділової практики, згідно із передбаченими вимогами.

У контексті регулювання соціальних дисбалансів глобального масштабу особливо актуалізується роль та функції спеціалізованих закладів ООН у цій сфері. Так, уже понад 90 років виконує свою важливу місію авторитетна інституція — Міжнародна організація праці (МОП), статут якої було ухвалено ще у 1919 р., за результатами укладеного Версальського мирного договору (хоча МОП має більш давню історію і бере свій початок з кінця ХІХ ст. від громадських рухів у Європі та Північній Америці). У цьому ж році відбулася перша Міжнародна конференція МОП у Вашингтоні, на якій було прийнято історичну першу конвенцію Організації (Конвенція № 1), що стосувалася тривалості робочого часу (відомого положення про 8-годинний робочий день). На сьогодні у складі МОП налічується 181 держава, а її тристороння структура (трипартизм) є унікальною в своєму роді, якщо порівнювати з іншими міжнародними організаціями, в якій об'єднання роботодавців і трудящих мають рівний з урядами голос у формуванні її політики і програм.

Принципові засади функціонування цієї організації були сформовані в 1944 р. на сесії у Філадельфії (США), на Міжнародній конференції праці у так званій Філадельфійській декларації, в якій були сформульовані ключові соціальні постулати, якими керується МОП і донині. Вони, зокрема, містили такі положення: праця не є товаром; свобода слова і свобода об'єднання є необхідною умовою постійного про-

гресу; злиденність у будь-якому місці є загрозою для загального добробуту; усі люди, незалежно від раси, віри чи статі, мають право на забезпечення свого матеріального добробуту і духовного розвитку в умовах свободи і гідності, економічної стійкості і рівних можливостей [11, с. 5]. Уже в 1946 р. МОП стала першою спеціалізованою установою ООН, а в 1959 р., в 50-ту річницю заснування як доказ її надважливої ролі у соціальному та економічному житті світової спільноти була удостоєна Нобелівської премії миру.

Сучасні стратегічні цілі діяльності МОП передбачають такі чотири пункти: просування і практична реалізація визначальних принципів і прав у сфері праці; розширення можливостей жінок і чоловіків для отримання гідної зайнятості; змінення охоплення та ефективності соціального забезпечення для всіх; укріплення трипартизму і соціального діалогу. Ці та інші цілі у рамках МОП досягаються різноманітними способами і з використанням широкого спектра методів, зокрема:

— шляхом вироблення міжнародної політики і програм, спрямованих на підтримку основних прав людини, поліпшення умов праці і життя, розширення можливостей зайнятості;

— через прийняття міжнародних трудових норм, підкріплених унікальною системою контролю над їх дотриманням. Норми слугують орієнтиром для національних органів у здійсненні такої політики;

— за допомогою великомасштабних програм міжнародного технічного співробітництва, які розробляються і реалізуються за активної взаємодії з національними партнерами, з метою допомогти країнам в ефективній реалізації цієї політики;

— шляхом професійної підготовки і навчання, досліджень і видавничої діяльності на підтримку цих зусиль.

Однією з найважливіших та особливих функцій МОП є зібрання тристоронньої Міжнародної конференції праці за участі представників роботодавців, трудящих та урядів країн і ухвалення на ній конвенцій та рекомендацій, що встановлюють міжнародні трудові норми. Механізм міжнародної ратифікації цих конвенцій передбачає неухильне їх дотримання та виконання країнами—членами МОП. Так, основними конвенціями МОП є:

— № 29 — Конвенція про примусову працю (від 1930 р.);

— № 87 — Конвенція про свободу асоціації і захист прав на організацію (1948 р.);

— № 98 — Конвенція про право на організацію та ведення колективних переговорів (1949 р.);

— № 100 — Конвенція про рівноправну винагороду (1951 р.);

— № 105 — Конвенція про заборону примусової праці (1957 р.);

— № 111 — Конвенція про дискримінацію у сфері праці й зайнятості (1958 р.);

— № 138 — Конвенція про мінімальний вік для прийому на роботу (1973 р.);

— № 105 — Конвенція про найгірші форми дитячої праці (1999 р.).

Висока актуальність механізму міжнародних конвенцій у справі врегулювання соціальних асиметрій глобального рівня підтверджується постійним зростанням кількості держав, що їх ратифікують. За наявними даними, на початку 2008 р. по восьми ключових конвенціях МОП було зареєстровано в цілому 1293 ратифікації урядами різних держав. Для порівняння, їх кількість у 1998 р. складала лише 859 одиниць. Тим самим, на даний час більше 70 % держав—членів МОП ратифікували усі вісім базових конвенцій і не вистачає лише 155 підписів, аби оголосити про всезагальну їхню ратифікацію [4, с. 29]. Отже, високі рівень та динаміка міжнародних ратифікацій конвенцій МОП свідчить про загальносвітове їх визнання та вагомий прогрес Організації у цій галузі, значне її занепокоєння сучасними глобальними трансформаційними процесами та істотним бажанням консолідувати зусилля усіх країн у залагодженні нинішніх численних «провалів ринку», передусім у гуманітарній та соціальній сферах.

В умовах глобальних трансформацій, пов'язаних зі швидким науково-технічним прогресом і радикальними інноваційними зрушеннями в економіці країн, та глобалізацією ринків робочої сили, за негативного впливу суттєвих дисбалансів світової фінансової системи, відповіддю на такі вагомні виклики з боку МОП стали розробка і впровадження концепції «Гідна праця для всіх» (із 1999 р.) та заснування Всесвітньої комісії із соціальних аспектів глобалізації. Так, ключовим компонентом концепції гідної праці є боротьба із бідністю в різних країнах світу за посередництва політики поліпшення умов праці. За допомогою національних та міжнародних програм гідної праці МОП активно взаємодіє зі своїми тристоронніми партнерами на різних рівнях, аби достойну працю було покладено в основу їхньої економічної і соціальної політики. За сучасної глобальної економічної рецесії посилення програмних засад концепції гідної праці за активної участі МОП, інших світових організацій-партнерів та інтенсивне їх просування в економічне життя суспільства сприятиме створенню нових робочих місць, переорієнтації потоків капіталу у реальній сфері економіки та в цілому — соціальній деполітизації у світі.

У цьому контексті актуалізується роль Всесвітньої комісії із соціальних аспектів глобалізації, що була створена у 2001 р. і являє собою консультативно-дорадчий орган Міжнародної організації праці щодо виявлення і дослідження соціальних наслідків глобалізації. Результати своїх розробок Комісія щорічно подає у доповідях. У доповіді від 2004 р. фахівці цієї інституції наголошують на сучасних недоліках системи глобального управління, які «роблять значний внесок у нерівний характер соціальних та економічних наслідків глобалізації» і зазначають, що основними причинами такої ситуації є: по-перше, «сформована система правил, що визначають функціонування глобальної економіки, які завдають шкоду інтересам більшості країн, що розвиваються, особливо їх бідних прошарків населення»; по-друге — «відсутність успіху в розробці злагодженої системи міжнародної економічної та соціальної політики, спрямованої на формування такої моделі глобалізації, що слугуватиме благу всіх людей» [1, с. 86]. До інших істотних чинників неефективності глобального управління експерти відносять: упередженість системи багатосторонніх угод і правил у постановці пріоритетних завдань на користь заходів з розширення ринків; збереження значних торговельних бар'єрів у тих секторах світової економіки, які мають життєво важливе значення для розширення експорту із країн, що розвиваються; відсутність глобальних механізмів і політики, спрямованих на зміцнення соціально-економічної безпеки; несправедливість основних правил торгівлі і фінансів та їхній асиметричний вплив на багаті й бідні країни, відсутність належних правил у таких сферах, як глобальна конкуренція, інвестиції і міжнародна міграція.

Не зважаючи на унікальну легітимність, універсальність членства країн в ООН, статус Організації Об'єднаних Націй як основного учасника багатосторонньої системи регулювання соціальних асиметрій глобального масштабу останнім часом слабшає у зв'язку з недостатньою концентрацією зусиль на досягненні конкретних і помітних результатів, що сприяли би зменшенню соціальної поляризації, скороченню кількості бідного населення. Саме тому об'єктивною необхідністю стало проведення в 2005 р. у Нью-Йорку Всесвітнього саміту ООН, на якому розглядалися актуальні заходи щодо реформування цієї організації. Так, авторитетними світовими експертами було визнано, що «...часто зусилля Організації Об'єднаних Націй у сфері розвитку та охорони навколишнього середовища бувають розрізненими та неефективними. Слабкість і неефективність управління та непередбачуваність фінансування породжують неузгодженість у політиці, дублювання зусиль і зумовлюють неефективність функціонування всієї системи. Співробітництву між організаціями перешкоджає суперництво у боротьбі за засоби фінансування, зростання кількості місій і застарілі методи роботи» [7, с. 9]. Вочевидь реформування вимагають і соціальні ініціативи та механізми ООН, серед яких особливий наголос ро-

битися на вдосконаленні фінансування Цілей розвитку, що були сформульовані у згадуваній Декларації тисячоліття.

Так, спеціально сформована при ООН експертна група — Група високого рівня з питань злагодженості в системі Організації Об'єднаних Націй відносно розвитку, гуманітарної допомоги і навколишнього середовища — наполягає на вдосконаленні фінансових механізмів для досягнення Цілей розвитку тисячоліття, аби забезпечити багаторічне фінансування покраїнових програм ООН. Для цього пропонується передусім модернізувати порядок управління донорським фінансуванням з боку оонівських фінансових партнерів, адже нинішні фінансові партнери (приватні і державні компанії, організації в складі ООН) великою мірою розрізнені у своїх діях, непередбачувані та обмежені надмірною кількістю цільових показників, що призводить до дублювання їх функцій і неефективності загалом. Пропонований оновлений механізм фінансування національних / регіональних програм ЦРТ для фінансових донорів передбачає добровільне надання донорських внесків на засадах багаторічної співпраці урядів країн і структур ООН з фінансовими партнерами, що сприятиме досягненню стратегічних пріоритетів у співробітництві між ними, більш ефективному використанню коштів.

Серед інших заходів, спрямованих на реформування соціальних та економічних інститутів ООН, варто відзначити пропозиції щодо вдосконалення фінансового моніторингу національних програм розвитку, що реалізуються з ініціативи Організації, з метою ефективного контролінгу їх реалізації та вчасного внесення раціональних коректив. Для підвищення прозорості і посилення підзвітності всієї діяльності ООН пропонується до розробки та практичного впровадження система тотальної оцінки Організації Об'єднаних Націй. Також важливого значення набуває поліпшення координації дій між ООН і безпосередньо підзвітними їй структурами, Світовим банком та Міжнародним валютним фондом. Удосконалення координаційного механізму дозволить уникати значного дублювання функцій та концентрувати зусилля на виконанні першочергових і глобальних завдань.

Базовим міжнародним актом, який започаткував інституційні засади функціонування цілісної системи захисту соціальних прав людини у Європі, стала Європейська соціальна хартія (Турін, 18 жовтня 1961 р.), яка була прийнята Радою Європи з урахуванням раніше імplementованої Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини (підписана в Римі 4 листопада 1950 р.). Держави-підписанти цієї Хартії офіційно підтверджували свої зобов'язання поважати основні соціальні принципи — такі, як право на працю, право на справедливі, здорові і безпечні умови праці, право на справедливую винагороду, право на ведення колективних переговорів, право на соціальний захист та отримання коштів із системи соціального забезпечення тощо [5, 6]. У наступні періоди цей документ було неодноразово змінено з метою його модернізації у відповідь на об'єктивні зміни в національному та міжнародному соціально-економічному просторі, зокрема в 1988 р. (було запроваджено захист чотирьох нових прав), 1991 р. (удосконалено систему моніторингу), 1996 р. (відбулося підписання Переглянутої Європейської соціальної хартії, яка уніфікувала юридичні норми в галузі захисту соціальних та економічних прав людини з урахуванням новітніх досягнень у трудовому та соціальному праві, підвищила рівень захисту прав, закріплених у Хартії від 1961 р., регламентувала нові права, розширила коло обов'язкових для прийняття статей Хартії, посилила дієвість наглядового механізму за виконанням положень Хартії шляхом розмежування компетенції між контрольними органами ЄСХ та введення системи колективних скарг). Доречним буде зауважити, що Європейська соціальна хартія (переглянута) була ратифікована й Україною — 14 вересня 2006 р. і набула чинності 1 лютого 2007 р. Наша держава, приєднавшись до 27 статей та 74 пунктів Хартії, підтвердила свій європейський вибір і взяла на себе зобов'язання сприяти забезпеченню на-

дійних передумов реалізації прав та свобод громадян у всіх їх проявах. Необхідність ратифікації цього міжнародного документа обумовлена як участю України у Раді Європи, так і намірами України набути у майбутньому членства у Європейському Союзі.

Водночас європейські соціальні стандарти життя населення, на які орієнтована Переглянута хартія, чітко виписані у Європейському кодексі соціального забезпечення (прийнятий у Страсбурзі 16 квітня 1964 року і переглянутий у 1990 р.), ініційованому Парламентською Асамблеєю Ради Європи. Хартія вимагає, щоб соціальне забезпечення в державах-підписантах відповідало вимогам Європейського кодексу соціального забезпечення. Цим Кодексом передбачені базові соціальні стандарти для населення, досягнення і забезпечення яких повинні прагнути країни європейського регіону, зокрема у сферах медичної допомоги, грошової допомоги у зв'язку з хворобою, допомоги з безробіття, пенсійного забезпечення за віком, допомоги у разі виробничої травми та професійного захворювання, допомоги сім'ї, допомоги у зв'язку з материнством, допомоги по інвалідності тощо. Україна поки що лише висловила на офіційному рівні свій намір приєднатися до Кодексу, для чого запланувала до виконання низку заходів щодо оновлення національного законодавства та вдосконалення системи управління соціальною сферою, а також поліпшення соціальної політики загалом.

Важливим стратегічним документом Європейського союзу у сфері соціального забезпечення і збереження високих життєвих стандартів населення є Лісабонська стратегія — стратегія перетворення Євросоюзу до 2010 р. у найконкурентоспроможнішу і найбільш динамічну у світі економічну зону. Перший варіант цієї стратегії, який датується 2000 р., головними стратегічними орієнтирами бачив забезпечення високих темпів економічного зростання ЄС, соціальне єднання в регіоні і захист навколишнього середовища. Однак, як відомо, в 2005 р., у зв'язку з суттєвим регресом і подальшою неможливістю досягти попередньо поставлених і широких соціальних та природоохоронних цілей розвитку, Лісабонська стратегія була переглянута. Її оновленими основними пріоритетами стали більш інтенсивне та стійке економічне зростання, створення нових робочих місць, боротьба з бідністю, надання усім членам суспільства рівних можливостей тощо. При цьому було істотно посилено національний рівень лісабонських цілей. Безпосередньо соціальні цілі розвитку в оновленому документі представлені у вигляді таких двох (із восьми наявних) «вимірів» Лісабонської реформи — посилення соціальної інклюзії (залучення людей до робочої сили, удосконалення навиків і модернізація соціального захисту) і поліпшення сталого розвитку [17, с. 5]. Варто також зауважити, що Лісабонська стратегія суттєво доповнює Оновлену стратегію сталого розвитку Європейського Союзу, задаючи конкретні політичні орієнтири для соціалізації економіки європейських країн та розвиваючи економічні механізми досягнення соціальних цілей і пріоритетів суспільного розвитку.

Заслужують на увагу й інституційні механізми соціального регулювання на субрегіональному європейському рівні, які застосовуються в ЄС для згладжування диспропорцій соціально-економічного розвитку. Як відомо, соціальна політика Європейського Союзу за своїм характером являє собою поєднання національних і наднаціональних складових: з одного боку, базовим залишається національний рівень, з іншого — координація і гармонізація окремих державних соціальних політик забезпечується шляхом міжнародного діалогу країн за посередництва спеціальних уповноважених інституцій наднаціонального масштабу, до основних функцій яких належать також освоєння і перерозподіл фінансових коштів для реалізації загальноєвропейських соціальних проектів. При цьому основні соціальні права людей у країнах—членах ЄС регламентує Хартія з основних прав у Європейському Союзі, імплементована 7 грудня 2000 р. в Ніцці і підписана практично всіма країнами—учасниками ЄС.

Визначальними інструментами соціальної політики ЄС є його структурні фонди, до основних з яких належать Європейський соціальний фонд, Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський фонд з управління та надання гарантій для сільськогосподарського виробництва, Фонд згуртування (солідарності). Основні цілі структурних фондів та відповідне їх фінансове забезпечення протягом 2000—2006 рр., як показують оцінки науковців і розрахунки експертів Європейської комісії, становили: перша мета — підтримання розвитку найменш розвинутих регіонів (69,7 % від сумарних фінансових ресурсів структурних фондів ЄС); підтримання та модернізація національних і регіональних політик зайнятості, освіти, професійної підготовки (12,3 %); підтримання економічних і соціальних перетворень у краях з найбільшими структурними диспропорціями (11,5 %) [14, с. 23]. Диференціація загальних цілей, їхнє уточнення, поглиблення та механізми й умови фінансування тих чи інших структурних ініціатив здійснюються в рамках певного відповідного фонду.

Найстарішим зі структурних фондів ЄС, заснованим у 1958 р. згідно із Римським договором, є Європейський соціальний фонд, основна місія якого — надавати підтримку, у тому числі фінансову, ініціативам Європейського союзу, спрямованим на скорочення безробіття в регіонах, розбудову галузей, які переживають спад, розвиток людських ресурсів шляхом перепідготовки кадрів, професійно-технічного навчання молоді, надання допомоги у працевлаштуванні іммігрантам та жінкам тощо. Фонд реалізує свою допомогу через стратегічні семирічні програми, які сприяють удосконаленню й модернізації національних та загального європейського ринків робочої сили. Окремо варто назвати ініційовану Європейським союзом та фінансовану Європейським соціальним фондом програму міжнародного співробітництва EQUAL, спрямовану на боротьбу проти дискримінації і нерівноправності на ринках праці, підтримку соціальної інклюзії населення, людей, яким притаманні високі ризики соціальної відчуженості.

Важливу роль відіграють структурні фонди ЄС, спрямовані на цілісну розбудову соціальної сфери європейських країн за посередництва економічних механізмів стимулювання ділової активності в різних регіонах. Серед них варто виокремити Європейський фонд регіонального розвитку, який займається фінансуванням заходів з вирівнювання регіональних соціальних та економічних диспропорцій в країнах та окремих краях Європейського союзу, зокрема підтримує національні ініціативи з поліпшення якості бізнес-середовища, нарощення конкурентоспроможності підприємств, розвитку місцевих, регіональних і транс'європейських транспортних сполучень, інфраструктури телекомунікаційних мереж, охорони навколишнього середовища, сприяє розвитку і модернізації села, розбудові інфраструктури сільського туризму тощо.

Інший структурний фонд — Європейський фонд з управління та надання гарантій для сільськогосподарського виробництва також підтримує всебічні заходи, пов'язані з розвитком села і переструктуруванням сільськогосподарського виробництва. Нинішня політика Фонду передбачає фінансування для підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, лісового господарства, розширення номенклатури й асортименту продукції, що виробляється, та поліпшення її якості. Ще один фонд — Фонд згуртування (солідарності) — сприяє скороченню відмінностей та диспропорцій економічного розвитку між країнами ЄС, виділяє фінансові кошти на створення сучасної інфраструктури для підприємницької діяльності, розвитку транспортної мережі та ін. Про вагому значимість інституту структурних фондів ЄС щодо регулювання соціальних дисбалансів у європейських країнах та регіонах додатково свідчить висока — більше третини — частка «структурних» видатків у загальному бюджеті ЄС.

Разом з тим, дієвість структурних фондів ЄС та ступінь досягнення ними поставлених цілей по-різному оцінюються аналітиками, які на основі широкого емпірич-

ного матеріалу, передусім відповідних статистичних даних, досліджували позитиви і негативи цих інститутів сприяння соціально-економічному прогресу. У цьому контексті варто відзначити: результати економетричних оцінок, отриманих італійськими економістами С. Бусолетті та Р. Еспості, які виявляють позитивний вплив структурних фондів у вирівнюванні розвитку найменш розвинутих регіонів ЄС [12, с. 22—23]; економетричний аналіз регіональної конвергенції в ЄС та вплив на неї структурних фондів, результати якого не засвідчують вагомий статистично значимий зв'язок між останніми і регіональними темпами економічного зростання (дослідження здійснені іспанськими економістами С. Даллебра і Дж. Ле Галло на матеріалах 145 європейських регіонів за десятирічний період 1989—1999 рр.) [13, с. 3]; витрати структурних фондів, пов'язані з інвестуванням фінансових коштів в освіту та людський капітал, виправдовують себе у середньостроковій перспективі, а підтримка сільського господарства виявляє свій позитивний вплив на темпи економічного зростання лише у короткостроковому періоді, згідно із розрахунковими даними італійського дослідника А. Родрігеза-Поуза та англійського — У. Фратесі [15, с. 29—30]. Отже, як частково підтверджують наведені дані, однозначних оцінок щодо прямого позитивного впливу структурних фондів ЄС на вирівнювання регіонального економічного розвитку не існує. Водночас подібного роду соціальну модель можна вважати ефективним інструментом реалізації політики подолання соціальних асиметрій субрегіонального рівня, зокрема у сфері інвестування в людський капітал, переваги і потенційні економічні вигоди якого можуть стати успішним прикладом для наслідування і в інших частинах та державах світу. Принаймні держави ЄС та його наднаціональні інститути докладають чимало зусиль для вирішення актуальних питань функціонування соціальної сфери, важливих завдань з подолання бідності, стимулювання розвитку окремих територій тощо.

Резюмуючи вищевикладене, слід констатувати, що сучасні глобальні інститути регулювання соціальних асиметрій використовують диверсифікований інструментарій різноманітних важелів впливу як національними урядами, так і субрегіональними і світовими інституціями на соціально-економічне становище своїх громадян, країн, регіонів. Найрозвиненішими в організаційно-функціональному плані серед них є структури ООН, зокрема Економічна і Соціальна Рада ООН, Комісія із соціального розвитку, Міжнародна організація праці, структурні фонди Європейського Союзу, передусім Європейський соціальний фонд та Європейський фонд регіонального розвитку. Прогресивні інституційні механізми соціалізації економіки різного рівня становлять оонівські Всезагальна декларація прав людини, Глобальна стратегія сталого розвитку, у тому числі Декларація і програми цілей розвитку тисячоліття, які супроводжують відповідні соціально-економічні форуми, Глобальний договір, міжнародні конвенції МОП, Європейська соціальна хартія та Європейський кодекс соціального забезпечення, Лісабонська стратегія тощо. Пріоритетним напрямом подальшої розбудови інститутів соціального регулювання є більш злагоджена координація спільних дій, внутрішнє реформування структур управління, спрямоване на забезпечення їх більшої гнучкості, розробка цілісної системи ефективного реагування на нові глобальні виклики.

Література

1. Всемирная комиссия по социальным аспектам глобализации. Доклад «Справедливая глобализация: создание возможностей для всех». — Женева: Международная организация труда, 2004. — 177 с.
2. Вспомогательные органы ЭКОСОС. Комиссия социального развития — http://www.un.org/russian/ecosoc/about/socdev_commission.shtml
3. Доклад о развитии человека за 2003 год. Цели в области развития, сформулированные в Декларации тысячелетия: межгосударственная договоренность об избавлении чело-

вечества от нищеты. Программа развития Организации Объединенных Наций. — Минск: Юнипак, 2003. — 368 с.

4. Достойный труд: некоторые стратегические вызовы на будущее. Доклад генерального директора МОТ / Международная конференция труда. 97-я сессия 2008 г. Доклад I (С). — Женева: Международное бюро труда, 2008. — 43 с.

5. Європейська соціальна хартія: Рада Європи; Хартія, Міжнародний документ від 18.10.1961 № ETS N35 // http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=994_300

6. Європейська соціальна хартія (Переглянута) (ETS N163): Рада Європи; Хартія, Міжнародний документ від 03.05.1996 № ETS N163 // http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_062

7. Единство действий: Доклад Группы высокого уровня по вопросу о слаженности в системе Организации Объединенных Наций применительно к развитию, гуманитарной помощи и окружающей среде / ООН. Генеральная Ассамблея. Сессия (61; 2006). — Женева : ООН, 2006. — 86 с.

8. Згуровський М. Україна у глобальних вимірах сталого розвитку // Дзеркало тижня. — 2006. — № 19 (598) 20 — 26 травня. — <http://www.dt.ua/3000/3100/53397/>

9. Международный фонд спасения Арала. Межгосударственная комиссия по устойчивому развитию. Научно-информационный центр: Субрегиональная стратегия устойчивого развития Центральной Азии. — Ашхабад, 2007.

10. Рабінович П. Світовий ідеал гуманізму. 60 років тому прийнято один із найважливіших світових документів — Загальна декларація прав людини. Як готувалася і приймалася Загальна декларація // Голос України. — 06.12.08. — <http://www.golos.com.ua/article/1228487624.html>

11. Что такое МОТ и чем она занимается? / Брошюра. — Женева: Международное бюро труда, 2005. — 53 с.

12. Bussoletti S., Esposti R. Regional convergence, structural funds and the role of agriculture in the EU. A panel-data approach / Universita Politecnica delle Marche, Dipartimento die Economia. Working Paper № 220, 2004 (October). — 30 p.

13. Dall'erba S., Le Gallo J. (2007) Regional convergence and the impact of European structural funds 1989-1999: A spatial econometric analysis / Working Paper of the Department of Geography and Regional Development of the University of Arizona, 01-07, 2007. — 38 p.

14. Mohl Philipp, Hagen Tobias. Does EU Cohesion Policy Promote Growth? Evidence from Regional Data and Alternative Econometric Approaches // ZEW Discussion Paper No. 08-086. — 2008. — 49 p.

15. Rodriguez-Pose A., Fratesi U. Between development and social policies: The impact of European structural funds in Objective 1 regions / European Economy Group Working Papers. Working Paper № 28, 2003. — 48 p.

16. Review of the EU Sustainable Development Strategy (EU SDS) – Renewed Strategy // WP 10917/06 — Brussels: Council of the European Union. — 2006. — June, 26.

17. The Lisbon Review 2008: Measuring Europe's Progress in Reform. — Geneva: World Economic Forum, 2008. — 22 p.

Надійшла до редакції: 23.02.2009

УДК 339.9:316.32

С. Ю. Пахомов, доц.,
кафедра міжнародного менеджменту
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ДЕЯКІ СУЧАСНІ НЕРИНКОВІ МЕХАНІЗМИ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

|| Проаналізовано ситуацію, яка склалася в глобальному середовищі, досліджено негативні прояви глобалізації. Проблеми, породжені глобалізаційними процесами.

Ключові слова: феномен конкуренції, штампи монетарного реформаторства, інформаційна атака, реформи МВФ, чинник концентрованого маніпулювання суспільною свідомістю.